
UDK 811.111'271

811.163.42'271

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 3. IX. 2008.

Marijana SIVRIĆ

Filozofski fakultet u Mostaru

MOĆ I SOLIDARNOST U NAČINIMA OBRAĆANJA

Sažetak

U radu se analiziraju zamjenice Ti i Vi u engleskome i hrvatskom jeziku, predstavljaju se načini njihove uporabe te odnosi koje te zamjenice mogu označivati. Najprije se ukazuje na povijest razlikovanja zamjenica Ti i Vi, a zatim i na odnose moći i solidarnosti koje te zamjenice ponajčešće označuju. Odnos moći iskazuje se u nrecipročnoj uporabi ovih zamjenica, odnosno nrecipročnih oblika oslovljavanja, npr. Naslov + prezime + ime u odnosu na samo Ime. Takva uporaba može označivati razliku u starosti između sugovornika ili razliku u društvenome položaju. Odnos solidarnosti iskazuje se recipročnom uporabom zamjenica Ti i Vi ili recipročnim načinima oslovljavanja, npr. Prezime i ime nasuprot Prezimenu i imenu, ili samo Ime nasuprot Imenu. Poseban oblik moći obilježen nrecipročnom uporabom zamjenica može biti i ideološki obilježen. U tom smislu zamjenice pokazuju polarizaciju koja je izražena oblicima Mi i Oni kao pripadnicima Naše i Njihove skupine.

Ključne riječi: zamjenice Ti i Vi, moć, solidarnost, polarizacija, "ideološki četverokut", intimizacija, konverzijalizacija.

Uvod

Komunikacija i govor društvene su aktivnosti koje su u uskoj vezi s različitim aspektima ljudskoga ponašanja. Vrlo zanimljiv dio tih aktivnosti jest uporaba različitih načina obraćanja. U većini europskih jezika

uočava se razlika između uljudnoga i prisnog načina obraćanja u uporabi zamjenica što pokazuje stil osobe, društveni status, a često i političko gledište. Odabir zamjenica određen je i različitim odnosima između govornika i onoga komu se on obraća, što znači da različiti načini komuniciranja između dviju osoba mogu biti rezultat tih razlika.

Određena pravila ponašanja povijesno su uvjetovana. Različiti načini obraćanja ovise o različitim situacijama i kontekstima (ovisno o tome razgovaramo li sa sebi jednakima, podređenima, nadređenima, mlađim ili starijim osobama i sl.). Stoga se ova tema ne može promatrati samo s jezičnoga aspekta nego i kao dio istraživanja kulture i društva. U istraživanje načina na koje jezično ponašanje određuje ostale oblike ponašanja u društvu uključena je i sociolingvistika.

Ovaj rad istražuje različite načine obraćanja u engleskome i hrvatskom jeziku. Govori se o lingvističkome podrijetlu takvih zamjenica, ali i o društvenim i kulturnim činiteljima koji utječu na njihovu uporabu.

1. Opća obilježja i povijesna pozadina

Razlika između oblika drugoga lica jednine i drugoga lica množine osobnih zamjenica postoji u brojnim europskim jezicima. Te se zamjenice uglavnom rabe za izravno obraćanje pojedincu. Tako u latinskome jeziku postoje *tu* i *vos*, u njemačkome *du* i *Sie*, u talijanskome *tu* i *Lei*, u francuskome *tu* i *vous*, u španjolskome *tu* i *usted*, u hrvatskome *ti* i *Vi* itd. Izvorno, drugi dio para potječe od oblika za množinu. Nema sigurnih pokazatelja o podrijetlu takve distinkcije. Neki lingvisti vežu je za razdoblje poslije Rimskoga Carstva smatrajući kako su iz latinskoga te zamjenice tijekom povijesti prenesene i u ostale europske jezike.¹

Brown i Gilman ističu kako je latinski oblik *vos* najprije rabio car, a to je, prema njihovim izvorima, započelo u 4. stoljeću. To objašnjavaju podjelom Rimskoga Carstva na dva dijela, s dvama vladarima i dvjema prijestolnicama. Riječi upućene jednomu vladaru zapravo su bile upućene

¹ Usp. J. LYONS, *Language and Linguistics*, Cambridge University Press, 1981., str. 317.

obojici.² (Čak i danas neke kraljevske osobe rabe oblik *Mi* u slučajevima u kojima bi običan čovjek rekao *ja* – tzv. kraljevsko *Mi*.)

Ovo razlikovanje nije u svim jezicima preuzeto izravno iz latinskoga, nego posredno, preko drugih jezika koji su tu razliku primili iz latinskoga i koji su stoljećima utjecali na druge jezike ili su barem modificirali načine obraćanja u njima. S tim u vezi Lyons zaključuje kako je to posuđivanje posljedica kulturne difuzije, iako se oblici *Ti* i *Vi* razlikuju u značenju, ovisno o jeziku.³

Prije normanskih osvajanja u Engleskoj se rabilo *ye* za drugo lice množine, a *thou* za jedninu. *You* je izvorno bio akuzativni oblik od *ye*, ali je poslije postao nominativ množine. Prva uporaba *ye* zabilježena je u 13. stoljeću i čini se da je preuzeta od francuskoga plemstva. Danas se u engleskome *you* odnosi i na drugo lice jednine i na drugo lice množine. *Thou* se može naći u poeziji, molitvama, religijskim tekstovima i sl. Iako je u prošlosti to bio oblik prsnoga obraćanja jednoj osobi, nema sigurnoga pojašnjenja za nestanak oblika *thou* u modernome engleskom jeziku.

2. Moć i solidarnost – semantika moći

Kada je u pitanju uporaba zamjenica, dvije su njezine dimenzije temeljne za društveni život. To su moć i solidarnost. Brown i Gilman dugo su istraživali ovu problematiku te su uveli i izraz “semantika moći – veza između zamjenice koja se rabi i objektivnoga odnosa između govornika i onoga kojemu se on obraća”⁴. Njih su dvojica promatrala različite jezike u kojima je moguć izbor drugoga lica jednine i drugoga lica množine osobnih zamjenica. S tim u vezi ističu: “Moć i solidarnost ideološki su konstrukti koji daju značenje uporabi zamjenica. U tom smislu sustav zamjenica predstavlja društvene odnose, one su dio mehanizma za proizvodnju poretka moći.”⁵

2 R. BROWN – A. GILMAN, “The Pronouns of Power and Solidarity”, u: SEBEOK (ur.), *Style in Language*, MIT Press, str. 260.

3 Usp. J. LYONS, *nav. dj.*, str. 319.

4 R. BROWN – A. GILMAN, *nav. dj.*, str. 262.

5 *Isto*, str. 262.

Uporaba zamjenica *Ti* i *Vi* odnosi se dakle na sustav definiran kao moć i solidarnost iako se u novije vrijeme više naglašava dio sustava koji se temelji na solidarnosti nego onaj na moći. Zapravo, u slučajevima gdje su se zamjenice *Ti* i *Vi* nekoć rabile na temelju moći, danas se nastoje rabiti na temelju odnosa solidarnosti. Dok se odnos između *Ti* i *Vi* iskazivao odnosom moći, *Ti* se rabio za obraćanje podređenima, *Vi* za obraćanje nadređenima, a i jedan i drugi oblik mogao se recipročno rabiti među društveno jednakima. *Ti* se danas rabi za obraćanje ljudima s kojima smo na neki način bliži (primjerice, s prijateljima, rodbinom, suradnicima itd.), dok *Vi* upućuje na društvenu "udaljenost". U vezi s tim odnos spomenutih zamjenica može označivati i neformalno nasuprot formalnomu oslovljavanju. Međutim, kada se želimo obratiti društveno "nadređenima" s kojima smo bliski (primjerice starijoj rodbini) ili "podređenima" koji su društveno udaljeni (npr. vojnicima), javlja se proturječje između sustava što se temelji na moći i onoga što se temelji na solidarnosti, a to može dovesti do pomicanja u odnosu moći i solidarnosti izraženoga zamjenicama *Ti* i *Vi*.

Semantika odnosa između moći i solidarnosti proizlazi iz hijerarhijskoga poretka društva tradicionalno izgrađenoga na masovno nejednakim podjelama tih kategorija kao i bogatstva i privilegija među skupinama ljudi. Asimetrična uporaba zamjenica *Ti* i *Vi* koja je nametnuta govornicima dio je mehanizma za održanje te nejednakosti. S druge strane, solidarno recipročna uporaba *Ti* među kolegama izražava potrebu manje moćnih ljudi da se vežu kako bi zaštitili svoje povijesno utemeljene interese.⁶

Kršenje normâ moći obično znači da govornik vidi slušatelja kao sebi inferiornoga, superiornoga ili jednakoga iako po uobičajenim kriterijima i govornikovoju uobičajenoju uporabi slušatelj nije ono što ta zamjenica implicira. Kršenje normâ solidarnosti znači da govornik vidi druge kao autsajdere ili kao sebi bliske pa se suosjećanje, sukladno tomu, povećava ili nestaje.

6 Slično je i s varijacijama u osobnim imenima, a po tome su ideološki sustavi kao temelj izbora imena i/ili zamjenica važni za medijska istraživanja.

3. Alternative u načinu obraćanja u engleskome jeziku

Kao što je već rečeno, nestanak razlike izražene oblicima *thou* i *you* u engleskome jeziku (osim u nekim obrednim činovima, molitvama itd.) govornicima je nametnuo neke druge, manje obilježene mogućnosti. Tako su se u engleskome pojavile neke alternative, npr. *Ime* (FN od *First name*), *Prezime* (S od *Surname*), *Naslov* ili *titula* (T od *Title*), *Naslov + prezime* (TFN od *Title + Family name*) ili izostavljanje takvih oblika. Neke od tih kombinacija rijetke su, primjerice recipročna uporaba naslova i imena (*Title + First name*) u primjerima *Mr John* ili *Ms Jane*.

Ostali primjeri jasno označuju određene društvene odnose. Pripadanje nekoj društvenoj klasi označuje određen način obiteljskoga života, stupanj obrazovanja, političke poglede itd. Osobni stil u uporabi zamjenica ne otkriva dovoljno kako bi se ocijenio karakter govornika, ali pomaže da ga se smjesti u određenu društvenu kategoriju. Traže se različiti stupnjevi uljudnosti, a oni su lingvistički obilježeni.

Konotacije načina obraćanja u engleskome (kao što su *Sir*, *Mr Jones*, *Jones*, *Michael*, *Mike*, *friend* itd.) posve su različite. Svaki taj oblik ima različite stilske implikacije i pravila porabe. Ti su oblici različiti u različitim klasama, skupinama, dobi i, naposljetku, različitim mjestima. Primjerice, izraz *Sir* više se rabi kao način obraćanja za privlačenje nečije pozornosti u Sjedinjenim Američkim Državama negoli u Velikoj Britaniji.

U nekim slučajevima ljudi nisu sigurni trebaju li rabiti neke oblike ili ne. Mnogi Britanci primjerice nisu sigurni kako se obraćati roditeljima svojega muža ili svoje žene što može rezultirati i potpunim izostankom oslovljavanja. Taj je problem prisutan i u hrvatskome, posebice u odnosu nevjesta – svekrva. U tim je slučajevima izbor individualan te je određen nekim društvenim i kulturnim čimbenicima.

Roger T. Bell ističe određena pravila koja definiraju izbore načina obraćanja. To su položaj ili rang, identitet i tzv. nasljedna generacija. *Položaj* se odnosi na statusni položaj pojedinaca u okviru hijerarhijski organizirane skupine. Vojni su činovi primjerice najjasniji i najinstitucionaliziraniji sustav te vrste, ali i odnosi učitelj – učenik, nadređeni – po-

dređeni, prodavač – kupac itd. podrazumijevaju hijerarhijski odnos, što ne znači da funkcioniraju po strogim vojničkim pravilima.

Identitet se odnosi na struku i uljudno oslovljavanje kojim se obraćamo nositeljima određenoga statusa – doktoru, profesoru, svećeniku itd. Statusno označene situacije mogu utjecati na normalne odnose. Primjerice, možemo biti na uzajamno istim izrazima s predstojnikom odjela, ali na sastanku senata ili vijeća, koje su statusno označene situacije, obraćat ćemo mu se s *Professor X*, a ne imenom.

Generacija nasljednika pojam je nužan za sprječavanje uporabe određenih oblika unutar obitelji.⁷ Time se u obitelji omogućuje uporaba jedinstvenih oblika koji se danas uglavnom temelje na odnosima solidarnosti, posebice gdje su obiteljske veze jače.

Brown i Ford postavljaju alternative u načinu obraćanja u tzv. dijade. Ističu da postoje samo tri logički moguća uzorka dijada: uzajamna uporaba *Imena*, uzajamna uporaba *Naslova i prezimena* ili neuzajamni uzorak u kojemu jedna osoba rabi *Ime*, a druga *Naslov i prezime*.⁸ Ako neku osobu dobro poznajemo, tada ćemo rabiti ime koje može uključivati i nadimak kao i skraćene oblike imena.

Što se tiče naslova, osim *Mr*, *Mrs* i *Miss*, mogu se rabiti i profesionalni naslovi kao što su *Dr*, *Senator*, *Major* itd. Obraćanje nekomu s *Miss* ili *Sir* na kategorijskoj razini ne uspostavlja individualni identitet osobe kojoj se obraćamo. U slučaju asimetričnoga uzorka jedna strana dijade u komunikaciji rabi *Ime*, a druga *Naslov i prezime*. Time se mogu naznačiti dvije vrste odnosa:

- razlika u godinama – djeca rabe *Naslov i prezime* kada se obraćaju odraslima, a njima se zauzvrat obraća samo *Imenom*
- razlika u profesionalnome statusu – neka vrsta podređenoga položaja (npr. poslodavac i uposlenik).

7 Roger T. Bell (*Sociolinguistics*, 1976.) smatra kako se danas rijetko rabi oblik *cousin* kao način obraćanja u engleskome jeziku (dok je elizabetanski engleski dopuštao izbor oblika *dearest 'coz*), ali moguća je poraba oblika *aunt* ili *auntie*.

8 R. BROWN – M. FORD, "Address in American English", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol. 62 (1961.), str. 235.

Kada se rabi nerekipročan uzorak, obraćanje prema dolje podrazumijeva prisno *Ti*, a prema gore udaljeno *Vi*. Naslovi se rabe u obliku *Naslov + prezime* uzajamno između onih koji se istom upoznaju ili neuzajamno između osoba nižega statusa prema osobama višega statusa. Način obraćanja s *Vi* manje je prisn i drugačiji je od *Naslova i prezimena*. Samo *Prezime* nije uobičajeno, izražava veći stupanj prisnosti nego *Naslov i prezime*, ali manji nego samo *Ime*. Takav je način obraćanja uobičajen primjerice između vojnika novaka dok se bolje ne upoznaju. Naravno, uzajamna uporaba *Naslova i prezimena* pokazuje udaljenost ili formalnost, ali uporaba *Imena* pokazuje viši stupanj prisnosti. U vezi s tim Brown i Ford kažu: “Ako se način obraćanja mijenja s vremenom, promijenit će se u pravcu od uzajamnoga *Naslova i prezimena* → neuzajamni *Naslov i prezime*, zatim *Ime* → obostranoj uporabi *Imena*, iako neki od tih stupnjeva ne moraju biti uključeni.”⁹

Ponekad taj pravac kretanja može biti i obrnut, primjerice ako se neka osoba nižega statusa kreće prebrzo u obraćanju samo *Imenom*, nadređeni može poduzeti korak unatrag, od uporabe *Imena* k uporabi *Naslova i prezimena*. Ako dvije osobe razgovaraju izravno, tada bi se trebala uspostaviti ravnoteža između društvenoga i individualnoga. Lingvističko označivanje moći i solidarnosti može se vidjeti i kao još jedan primjer u kojemu govornik, dok govori, sebe postavlja u poseban položaj svoga društvenog svijeta.

4. Načini obraćanja u hrvatskome jeziku

Najprije treba istaknuti jasnu razliku između zamjenica *Ti*, oblika za jedninu, i *Vi* – izvornoga oblika za množinu koji se također rabi i za izražavanje uljudnosti i poštovanja prema nekim osobama. Rabi li se kao izraz poštovanja, *Vi* se uvijek piše velikim slovom (za množinu *vi* se ne piše velikim slovom). *Ti* se također može pisati velikim slovom u značenju kojim izražavamo poštovanje prema osobi s kojom želimo biti u *Ti*-odnosu.

⁹ R. BROWN – M. FORD, *nav. dj.*, str. 240.

Uporaba zamjenica *Ti* i *Vi* u hrvatskome uvjetovana je istim čimbenicima kao i u engleskome ili u nekim drugim europskim jezicima; riječ je o odnosu moći i solidarnosti (ili prisnosti). Kada oblik *Ti* osobe rabe nerekiprocno, tj. kada se ne uzvraća s *Ti* nego s *Vi*, tada se može govoriti o čimbeniku koji pokazuje moć osobe koja rabi *Ti* (primjerice, poslodavac se obraća zaposleniku, nastavnik se obraća učeniku itd.). Ako se *Ti* obliku uzvraća s *Ti*, tada djeluje čimbenik solidarnosti. Obično je to slučaj kada se obraćamo prijatelju, ljudima naših godina, članovima obitelji itd. Treća je mogućnost kada se na *Vi* uzvraća s *Vi* – u situacijama kada nekoga susrećemo prvi put ili kada želimo zadržati distancu prema ljudima s kojima komuniciramo.

Kraće ispitivanje što smo ga proveli među studentima potvrđuje te pretpostavke. Pitanja su se temeljila na upitniku Browna i Gilmana, ali u skraćenom obliku. Većina pitanja odnosi se na uporabu oblika *Ti* i *Vi*.

- **Kada rabite oblik *Ti*? Kada rabite oblik *Vi*?**

Na temelju odgovora što su ih dali studenti može se reći da zamjenicu *Vi* općenito rabe mlađe osobe prilikom obraćanja starijima, što ne znači da se time definira odnos između svih starijih i svih mlađih ljudi. Rabi se uglavnom među ljudima koji se dobro ne poznaju ili koji žele izraziti poštovanje jedni prema drugima zbog poslova što ih obavljaju (primjerice, predstavnici vlasti, doktori, profesori...), ali i kada je riječ o starijim osobama, pod uvjetom da nisu bliski prijatelji ili rodbina. Neki su studenti rekli da rabe oblik *Vi* samo kada žele biti uljudni. Rabe ga također kada nekoga žele zadržati na distanci ili u bilo kakvu formalnom razgovoru.

Moramo istaknuti da se *Vi* prije rabilo čak i između članova iste obitelji, točnije djeca su se obraćala roditeljima (posebice očevima) s *Vi*, a supruge su svoje muževe također oslovljavale s *Vi*. To je bilo uobičajeno u višim slojevima društva, ali se kasnije proširilo i na niže slojeve. Takva je tradicija postupno nestala isto kao što se i pojavila, najprije u višim, a zatim i u nižim slojevima. Čak i danas, iako vrlo rijetko, u seoskim patrijarhalnim sredinama mogu

se naći obitelji u kojima se ocu djeca, a ponekad i žena, obraćaju s *Vi*, što pokazuje njegov status u obitelji.

Ti se obično rabi u neformalnome razgovoru, kada se obraćamo članovima obitelji, ljudima s kojima smo bliski, ljudima koje dobro poznajemo, čak i ako su stariji od nas. Tim ljudima želimo pokazati da s nama mogu razgovarati otvoreno ili da želimo bliži odnos s njima (ozračje prisnosti).

- **Kako u takvim slučajevima uzvraćamo?**

Između ljudi istih godina, posebice ako su mlađi, *Ti* se rabi recipročno jer oni ne vole formalnosti. U odnosu između starijih i mlađih takva uporaba nije recipročna ako među njima postoji razlika u položaju, statusu, rangu itd. Očekuje se da se mlađe osobe obraćaju starijima s *Vi*, ali primaju *Vi* ili *Ti* ovisno o svojim godinama ili položaju. Uporaba *Vi* također može biti recipročna ili nerecipročna kao u prethodnome slučaju.

- **Kako se obraćamo ljudima na hrvatskome?**

Uobičajeni oblici obraćanja nekome (ako vidimo tu osobu prvi put) jesu: *gospodin*, *gospođa*, *gospodična* + *prezime* ili *ime*, s tim što je prvi oblik formalniji (primjerice, *gospodin Marić* ili *gospođa Petrović* formalnije je nego *gospodin Zvonimir* ili *gospođa Marina*).

Studenti smatraju kako je danas među ljudima prisutno ozračje veće neformalnosti te oni u razgovoru s osobama svojih godina rabe *Ti* čak i ako ih susreću prvi put. Također su naglasili da se titule danas više rabe u pisanome jeziku, a ako se rabe u govorenome, pokazuju veću formalnost.

U nekim jezicima umjesto zamjenica mogu se rabiti određene gramatičke strukture vezane za načine obraćanja (primjerice, u talijanskome i španjolskome imperativ i potencijal, ili u hrvatskome gramatički oblici glagola u imperativu uz elipsu zamjenica, npr. *uzmi kolač!* /*Ti*/ nasuprot *uzmite kolač!* /*Vi*/).

5. Ideološki motivirana uporaba zamjenica i načina obraćanja

Uporaba zamjenica kao i načini oslovljavanja mogu biti ideološki motivirani. Tako primjerice nije isto hoćemo li nekoga osloviti s *prof.*, *dr.*, *gospodin*, *Predsjednik* ili ćemo rabiti samo prezime ili samo ime. To je osobito važno ako se u istome kontekstu spominju dvije ili više osoba, a različit je način njihova oslovljavanja, jer takva tendencija može pokazati znatnu ideološku manipulaciju. U medijskome diskurzu, odnosno u medijski posredovanome političkom diskursu koji je ideološki motiviran, često susrećemo takvu neregipročnu uporabu naslova, npr. *Predsjednik George W. Bush vs. Saddam*. Zapravo, rabi se oblik *Naslov + Ime + Prezime* nasuprot samo *Imenu*. Navedeni način oslovljavanja upućuje na izražavanje moći; struktura koja se rabi u sličnim oblicima ukazuje na to da se ime jedne osobe upotrebljava u kontekstu zamjenice *Vi*, a druge osobe u kontekstu zamjenice *Ti*. Time se postiže dojam isticanja pozitivnih strana ili postupaka jedne, *Naše* skupine, a umanjivanje istih takvih osobina i postupaka druge skupine, kako je to predstavljeno “ideološkim četverokutom”¹⁰

Može se reći da je to tipično obilježje današnjega medijskog diskursa, posebice kada se uspoređuju ili kontrastiraju skupine koje vidimo kao *Naše*, u odnosu na one koje vidimo kao “negativce”. Mnoštvo je takvih tekstova iz zapadnoga tiska o Sadamu Huseinu ili Osami Bin Ladenu, a također nalazimo slične pojave i u našim medijima (npr. *Američki izaslanik Richard Holbrooke razgovarao je sa “balkanskim krvnikom” Miloševićem*). U takvim primjerima najčešći su neregipročni oblici – s jedne je strane *Naslov + Prezime + Ime*, ili samo *Prezime i Ime*, a s druge samo *Ime*, a ponekad i *Nadimak* koji je uporabljen ironično.

Takav način obraćanja uočava se i prilikom govora o skupinama koje su oko nas, a za koje vjerujemo da nam predstavljaju opasnost (primjerice, odnos prema izbjeglicama u nekim europskim državama – na njih se često referira kao na *they* ili *them*, bez spominjanja konkretnoga imena ili pripadnosti tih osoba: *They are burden to our tax*

10 Usp. T. A. VAN DIJK, “Opinions and Ideologies in the Press”, u: BELL, A. – GARRETT, P. (ur.), *Approaches to Media Discourse*, Blackwell, Oxford, 1998.

payers).¹¹ Na isti se način suprotstavljene političke stranke obraćaju jedne drugima. Taj je odnos najčešće istaknut kao sukob vladajućih i oporbe. (Primjerice: *Oni nisu ništa uradili vezano za pitanja invalida u proteklom mandatu.*)

Pri takvoj polarizaciji zamjenica *Mi* u političkom se diskursu općenito odnosi na državni sustav (*naš ekonomski oporavak, naš zdravstveni sustav, naš gospodarski razvitak* itd.). Ponekad se *Mi* sužava na jednu društvenu ili ideološku skupinu, primjerice na političku stranku, na dio države ili na cijelu državu, ili se proširuje na susjedne zemlje ili države koje regionalno dijele zajedničku politiku. Ponekad se referenti za *Mi* uzimaju više kao moralni i društveni negoli kao geografski ili politički pojam. U tome slučaju govorimo o konsenzusu koji pretpostavlja, a u kriznim vremenima i potvrđuje, slaganje unutar skupine, odnosno nema razlika ili razilaženja u interesima i vrijednostima bilo koga iz populacije ili neke institucije. Najnoviji primjer glasi: *Mi* (Republika Hrvatska i NATO) *ćemo surađivati u borbi protiv terorizma*, ali smo još uvijek *Mi* nasuprot *Europskoj uniji*, npr. *Europska unija traži od nas usklađivanje naših i europskih zakona*.

Konsenzus je u tome smislu politička strategija vezana za pitanja od “nacionalne važnosti”. Jedinstvo i interes nacije pretpostavljaju se bilo kakvim unutarnjim i političkim podjelama među *Nama*. Drugim riječima, jedinstvo skupine, kohezija i solidarnost izražene su odnosom *Mi* nasuprot *Njima*.¹² “*Mi* se u konsenzusu sužava na populaciju koja svoje interese vidi kao kulturno i gospodarski vrijedne, ali joj prijete *Oni* koji predstavljaju šarenilo antagonističkih sektaških skupina, ne samo kriminalci nego i sindikalisti, homoseksualci, nastavnici, stranci, imigranti itd., odnosno sve ideološki suprotstavljene skupine.”¹³

Zamjenice mogu imati i različite relacijske vrijednosti, npr. inkluzivno *Mi* koje se odnosi i na čitatelja i na pisca nasuprot ekskluzivnom *Mi* koje se odnosi na pisca i jednoga ili više ostalih, ali ne uključuje one kojima se obraća. Drugi slučaj je uporaba zamjenice *Mi* za potencijal-

11 To je čest slučaj pri iznošenju desničarskih ili konzervativnih stavova.

12 Riječ je o tipičnome političko-ideološkom potezu u argumentima kojima se pokušava djelovati na oporbu.

13 R. BROWN – A. GILMAN, *nav. dj.*, str. 264.

ne čitatelje ili slušatelje čiji je identitet nepoznat tvorcju teksta. Očit je pokušaj da se takvom porabom iskaže moć u odnosu na suprotstavljene skupine na koje se referira kao *Oni*, a solidarnost sa skupinama od kojih se traži podrška, odnosno konsenzus. Ovakva uporaba zamjenica koje u istome kontekstu iskazuju i moć i solidarnost tipična je za politički diskurs.

Još jedna posebna pojava u smislu uporabe zamjenica i načina obraćanja pojavila se devedesetih godina prošloga stoljeća. Riječ je o tzv. intimizaciji,¹⁴ odnosno oslovljavanju gostiju u medijima imenom, pa i nadimkom, te pozdravljanju neformalnim pozdravima. Takav način komuniciranja obilježje je čak i informativnih emisija gdje je intimizacija među novinarima naglašenija negoli među gostima (primjerice: *Sa mnom u studiju je moj kolega Josip... Josipe, ti si bio u Iraku...*).

Kada je riječ o odnosu prema gostima, način obraćanja ipak je uvjetovan time tko je gost, odnosno o njegovoj društvenoj poziciji. No, činjenica je da sve više dolazi do preklapanja javnoga jezika sa supstandardnim idiomima kao što je urbani govor i s kolokvijalnim jezikom. Takvim načinom obraćanja nastoji se postići tzv. konverzacijalizacija diskursa, odnosno bilo koji oblik diskursa nastoji se što više približi čitateljima, slušateljima ili gledateljima. Ovakva uporaba dijelom se poklapa i s uporabom zamjenica solidarnosti. Pritom s jedne strane nalazimo uporabu oblika *Ja* ili *Mi* čime se izražava stav novinara ili organizacije koju predstavlja, ali i isticanje novinara kao *vox populi*. S druge strane osoba s kojom se razgovara jest *Ti*. Takvom recipročnom uporabom postiže se učinak solidarnosti i konsenzusa između strana u razgovoru pri čemu se uključuje i slušatelj/gledatelj. U tome prednjači televizija kao medij.

Zaključak

U smislu iskazivanja moći i solidarnosti uporabom zamjenica može se reći kako se taj odnos mijenjao kroz povijest – od jasnoga pokazivanja moći jedne skupine nad drugom do otvorenoga odnosa solidarnosti

14 B. KUNA, "Nove pojave u jeziku javne komunikacije", *Godišnjak MH Vinkovci*, br. 20 (2003.), str. 7-16.

među pojedincima ili skupinama. Današnji međutim političari nastoje što više prikazati svoj odnos prema ljudima (narodu) kao odnos solidarnosti nastojeći se svrstati u istu skupinu s njima (*Mi*). Obraćaju li se neistomišljenicima, tada jasno izražavaju polarizaciju na *Nas* i *Njih*. Pritom i vladajuće i oporbene skupine redovito iskazuju moć u odnosu na suprotstavljenu skupinu. S obzirom da i jedni i drugi vide čitatelje, slušatelje ili gledatelje kao potencijalne birače, s njima nastoje uspostaviti odnos solidarnosti i konsenzusa. Stoga se daje reći kako uporaba zamjenica pokazuje ideološko područje dvostrukih standarda koji su izraženi u medijima, a zamjenice su zapravo i najizražajnije sredstvo kojim se označuje polarizacija skupina. Naposljetku, na njima počiva i temeljni odnos “ideološkoga četverokuta” – suprotstavljanje *Nas* i *Njih*.

Literatura

- BELL, A. – GARRET, P., *Approaches to Media Discourse*, Blackwell Publishers Ltd., 1998.
- BELL, T. R., *Sociolinguistics*, B. T. Batsford Ltd., London, 1976.
- BOURDIEU, P., *Language and Symbolic Power*, Polity Press, Cambridge, 1991.
- BROWN, R. – GILMAN, A., “The Pronouns of Power and Solidarity”, u: SEBEOK (ur.), *Style in Language*, MIT Press, str. 253-276.
- BROWN, R. – FORD, M., “Address in American English”, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol. 62 (1961.), str. 234-244.
- FAIRCLOUGH, N., *Media Discourse*, Edward Arnold, London, 1995.
- HUDSON, R. A., *Sociolinguistics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1980.
- INIGO-MORA, I., “On the Use of Personal Pronoun We in Communities”, *Journal of Language and Politics*, 3(1) (2004.), ur. Ruth Wodak, John Benjamins Publishing Company, str. 27-52.
- KUNA, B., “Nove pojave u jeziku javne komunikacije”, *Godišnjak MH Vinkovci*, br. 20 (2003.), str. 7-16.

- LYONS, J., *Language and Linguistics*, Cambridge University Press, 1981.
- SCOLLON, R., "Interdiscursivity and Identity", *Critical Discourse Analysis* (ur. Michael J. Toolan), 2002., str. 79-95.
- SCHÜPBACH, D. i dr., "A cross-linguistic comparison of address pronoun use in four European languages: Intralingual and interlingual dimensions", *Australian Review of Applied Linguistics* 29(2) (2006.), 17.1-17.18.
- TRUDGILL, P., *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*, Penguin Books, London, 1974.
- VAN DIJK, T. A., "Opinions and Ideologies in the Press", u: BELL, A. – GARRETT, P. (ur.), *Approaches to Media Discourse*, Blackwell, Oxford, 1998.
- VAN DIJK, T. A., "Discourse and Manipulation", *Discourse and Society*, 17(2) (2006.), str. 359-383.

POWER AND SOLIDARITY IN MODES OF ADDRESSING

Summary

The paper deals with the analysis of the pronouns T/V in English and Croatian, modes of their use as well as the relationships that those pronouns signify. Firstly, the author discusses the historical origin of the forms T/V, and then the relations of power and solidarity which are expressed with these pronouns. The power relationship is shown through the non-reciprocal usage of the pronouns T/V or non-reciprocal modes of address, e.g. Title + surname + name opposed to Name. Such usage can denote the difference in age of the speakers or the difference in their social status or position. On the other hand, the solidarity relationship is expressed through reciprocal use of T/V or modes of address, e.g. Surname + name opposed to Surname + name or Name opposed to Name. Special power relationship denoted by the non-reciprocal use of pronouns can be ideologically marked. Therefore, pronouns can denote the polarization expressed through Us/Them, as the members of Our and Their group.

Key words: pronouns T/V, power, solidarity, polarization, “ideological square”, intimization, conversationalism.